

KONTAKTY WAĆLAWA LIPIŃSKÉHO SO SLOVENSKOM ZA DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY A JEHO PREDSTAVY O BUDÚCOM POLITICKOM USPORIADANÍ STREDNEJ EURÓPY

MATEUSZ GNIAZDOWSKI

GNIAZDOWSKI, M.: The Contacts of Waclaw Lipiński with Slovakia during the Second World War and his Notions on the Future Political Arrangement of the Central Europe. *Vojenská história*, 7, 2, 2003, pp 21 – 30, Bratislava.

The author of the study (the Polish historian) elaborated a work and activities of the Polish lieutenant colonel in reserve – Waclaw Lipiński who belonged to the complicated and controversial personalities of the II Republic of Poland during the Second World War. The author concentrates on the most important turning points in Waclaw Lipiński biography considering his scientific activities to which he dedicated himself since 1927 in the Military Historical Office and later on he examined the newest history of Poland and applied himself to a historical-journalist creation. At the beginning of the war he worked as a Chief of propaganda at the Defence Command in Warsaw. Also the course of his illegal ways from occupied Poland to Hungary through the territory of Slovakia in time of the Second World War is partially reconstructed in the study. The co-operation with some of the Slovaks in Budapest, where he worked as a member of an illegal organisation „Camp of Fighting Poland“, is also explained.

Military History. World War II. Poland. Personalities.

Mnohé aspekty poľsko-slovenských kontaktov v období druhej svetovej vojny zostávajú i v súčasnosti neobjasnené. Zaujímavá, no komplexne nespracovaná, je napríklad otázka konšpiračných stykov medzi prívržencami predvojnovaj poľskej vládnucej garnitúry Józefa Piłsudského, tzv. piłsudczykov, a opozične orientovanými predstaviteľmi spoločensko-politického života slovenského štátu, ktorí nesúhlasili s podriadením Bratislavy záujmom Nemecka.

Piłsudczyci boli kritizovaní za autoritatívny spôsob vládnutia „sanácie“ a pripisovala sa im zodpovednosť za vojenskú porážku v septembri 1939. Navyše im po vojne komunistické súdy vyčítali zarytý antikomunizmus a údajnú spoluprácu počas vojny s Nemcami, čo neskôr opakovala i oficiálna historiografia. Práce venované činnosti ich hlavných konšpiračných zoskupení – Tábora bojujúceho Poľska (*Obóz Polski Walczącej*, OPW) a Konventu organizácie za nezávislosť (*Konwent Organizacji Niepodległościowych*, KON) vychádzali predovšetkým v exile. Tieto kruhy, opozične orientované voči exilovej poľskej vláde a zbabelé širšieho vplyvu na vedenie odboja, sa dočkali pomenovania „zamlčané podzemie“.¹

¹HRABYK, K.: Przemilczane podziemia. In: *Kultura*, roč. 3, 1949, č. 18, s. 53-69; GOETEL, F.: *Czasy wojny*. Londyn : Veritas, 1955, s. 88-102; ROGOWSKI, B.: Wspomnienia o marszałku Śmigłym. In: *Zeszyty Historyczne* 2. (Paryż) 1962, s. 7-124; PIŁKA, M.: Publicystyka Konwentu Organizacji Niepodległościowych. In: *Zeszyty Historyczne* 76, 1986, s. 61-78; tenże: *Filozofia polityczna Konwentu Organizacji Niepodległościowych*. In: *Niepodległość* 41 (21), (New York, Londyn), 1988, s. 32-53; PRZEWOŹNIK, A.: Piłsudczycy na Węgrzech 1939 – 1944 : Przyczynek do dziejów Obozu Polski Walczącej. In: *Niepodległość* 45 (25), 1992, s. 90-108. Z prac vydaných v Poľsku pozri: FELCZAK, W.: Powrót i legenda. (Rzecz o powrocie marszałka Śmigłego do Polski). In: *Więź*, roč. 9, 1966, č. 9, s. 101-116; TEREJ, J.: Przyczynek do dziejów prawicowych organizacji politycznych w Warszawie (1939 – 1944). In: *Warszawa lat wojny i okupacji 1939 – 1944*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973, zv. 3, s. 178-182; ORLIKOWSKA, C.: Podziemna drukarnia przy ulicy Ogrodowej 62 i jej ludzie. In: *Rocznik Warszawski* 13, 1975, s. 282-310.

Konšpiračná činnosť odbojárov hlásiacich sa k odkazu Józefa Piłsudského patrila v povojnovej historiografii k „citlivým“ témam a v Československu sa prakticky nesmelo slobodne písať o tzv. občianskom odboji.² Kontaktom *piłsudczykov* so Slováckmi počas vojny sa v odbornej literatúre venovalo skromné miesto.³ Tieto otázky sa často vynechávali, spomínali sa okrajovo alebo tendenčne.⁴

Reprezentatívnym predstaviteľom politických kruhov *piłsudczykov* počas druhej svetovej vojny bol pplk. Waclaw Lipiński.⁵ Výstižný je názov jeho najnovšej biografie: *Vzor pilsudczyka*⁶. Záznamy nachádzajúce sa v jeho zachovanej, no nekompletnej pozostalosti, ktorá je uložená v oddelení špeciálnych fondov Národnej knižnice vo Varšave, umožňujú čiastočne rekonštruovať priebeh jeho ilegálnych ciest cez Slovensko počas vojny (tie doteraz neboli predmetom záujmu historikov). Zaujímavé sú aj Lipińského predstavy o budúcom politickom usporiadaní strednej Európy, so zreteľom na postavenie Slovenska.

Waclaw Lipiński (1896 – 1949) patril k zložitým a kontroverzným postavám verejného života II. Poľskej republiky. Narodil sa v rodine remeselníka v Lodži. Bol vojakom I. brigády légii Józefa Piłsudského (1914 – 1917), členom Hlavného veliteľstva Poľskej vojenskej organizácie (*Polska Organizacja Wojskowa*, POW), účastníkom obrany Lvova (november 1918) a poľsko-sovietskej vojny. Ako veliteľ roty s hodnosťou podporučíka sa zúčastnil ťaženia na Vilňus (apríl 1919) a následne slúžil vo vojenskej rozviedke, kde dosiahol funkciu tlačového referenta II. oddelenia ministerstva obrany.

Po víťazstve nad sovietskym Ruskom Lipiński vyštudoval právo a históriu na Jagelovskej univerzite v Krakove. Od roku 1927 pracoval vo Vojenskej historickej kancelárii (*Wojskowe Biuro Historyczne*, WBH). V roku 1936 získal habilitáciu na Univerzite Jána Kazimíra v Lvove. Bol riaditeľom Inštitútu Józefa Piłsudského, ktorý skúmal najnovšiu históriu Poľska a súčasne viedol rozsiahle historicko-publicistické aktivity v duchu apológie maršala Piłsudského.⁷ V tom čase bol už jedným z popredných poľských historikov zaoberajúcich sa účasťou poľských ozbrojených formácií v bojoch za nezávislosť.⁸ Ako historik je však aj v súčasnosti po-

²O tom podrobnejšie: MLYNÁRIK, J.: Rozdvojené dejepisectvo. In: Slovenské rozhľady, roč. 2, 1995, č. 5, príl. s. 27 n. Základnou publikáciou venovanou nekomunistickému odboju na Slovensku počas druhej svetovej vojny ostáva monografia: JABLONICKÝ, J.: Z ilegality do povstania. (Kapitoly z občianskeho odboja). Bratislava: EPOCHA 1969.

³Pozri: ČARNOGURSKÝ, P.: Maršalovo tajomstvo. In: Smena na nedelju, 27. 9. 1968 – 4. 10. 1968, č. 36 – 37; ČARNOGURSKÝ, P.: Wspomnienia. In: Dzieje Najnowsze, roč. 9, 1977, č. 4, s. 150-156; ČARNOGURSKÝ, P.: Svedok čias. Bratislava: USPO, 1997, s. 102-103; porovnaj: BERGHAUZEN, J.: Stosunki polsko-słowackie (1938 – 1947). In: Przegląd Historyczny, roč. 66, 1975, č. 3, s. 430. MARUŠIAK, J.: Poľská kuriérska služba a Slovensko v rokoch 1939 – 1945. In: Historický časopis, roč. 44, 1996, č. 4, s. 644-647.

⁴Pozri napríklad: OKECKI, S. – JUCHNIEWICZ, M.: Nie dzieliły ich Tatry: Polacy, Czesi i Słowacy w ruchu oporu w latach drugiej wojny światowej. Warszawa: Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1983, s. 70-73; BORODOVČÁK, V.: Slovensko v nátlakovej diplomacii poľskej vlády v Londýne. In: Slovácky prehľad, roč. 68, s. 1982, č. 2, s. 112.

⁵PIETRZAK, J.: Wśród uchodźców na Węgrzech i w podziemiu w kraju: Wojenne losy pplk. Waclawa Lipińskiego (1939 – 1945). Acta Universitatis Lodzianensis. In: Folia Historica 60, 1997, s. 101; porovnaj: POBÓG-MALINOWSKI, W.: Waclaw Socha-Lipiński. In: Kultura, roč. 3, 1949, č. 3, s. 107-119; WERESZYCKI, H.: Waclaw Lipiński. In: Polski słownik biograficzny. Wrocław, Warszawa, Kraków: Ossolineum, t. 17, 1972, s. 401-402; KUNERT, A. K.: Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939 – 1944. Warszawa: Pax, 1987, t. 2, s. 117-119; KOMOROWSKI, K. – SAWICKA, I.: Waclaw Lipiński – żołnierz, historyk, publicysta. Warszawa: Adiutor – Centralna Biblioteka Wojskowa, 1999.

⁶GAŁĘZOWSKI, M.: Wzór pilsudczyka: Waclaw Lipiński 1896 – 1949: Żołnierz, historyk, działacz polityczny. Warszawa: Wyd. Neriton, 2001, 369 s.

⁷Lipiński je napríklad autorom biografie o J. Piłsudskom: Wielki Marszałek (1934), ktorá potom vyšla aj v nemčine a holandčine. Redigoval vydanie zbraných diel J. Piłsudského (Pisma zbiorowe, t. 3-4, 1937) a kapitolu o bojoch za nezávislosť Poľska vo vojenskej encyklopédii (Encyklopedia Wojskowa, t. 4-7, 1934 – 1939).

⁸K dôležitejším historickým prácam Lipińského patria: Na przedpolu historii: Szkice, recenzje, polemiki (1930), Walka zbrojna o niepodległość Polski 1905 – 1918 (1931, 2. vyd. 1987). Pozri bližšie: SAWICKA, I., zost.: Bibliografia. In: KOMOROWSKI, ref 5, s. 17-45.

nímaný rozporuplne. Niektorí odborníci považujú jeho dielo za tendenčné a založené na kulte Piłsudského,⁹ iní poukazujú na vedecký charakter viacerých jeho štúdií¹⁰.

Lipiński prešiel do zálohy na začiatku roku 1939 v hodnosti podplukovníka. Keď 1. septembra 1939 nacistické Nemecko prepadlo Poľsko, bol pridelený do Kancelárie propagandy hlavného veliteľa a 7. septembra menovaný za šéfa propagandy na Veliteľstve obrany Varšavy, kde sa veľmi zaslúžil o udržanie morálky obyvateľov hlavného mesta počas jeho obliehania. Po kapitulácii Varšavy a zatknutí jej primátora Stefana Starzyńskiego 27. októbra odišiel s manželkou a dvoma synmi do Zakopaného. Každý mesiac však cestoval do Varšavy a ostával v kontakte s vedením formujúceho sa odboja, okrem iného s veliteľom varšavského obvodu Zväzu Ozbroyeného Odboja (ZWZ) gen. Stefanom Roweckým – „Grotom“, neskorším hlavným veliteľom Armii Krajowej.¹¹ V Zakopanom však nebol v bezpečí a musel sa skrývať nielen pred gestapom, ale aj pred svojím známym, zamestnancom tamojšieho magistrátu, Henrykom Szatkowským, jedným z organizátorov kolaboračného hnutia „Gorallenvolk“¹². Počas pobytu v Tatrách Lipiński ukončil redakciu denníka z obliehanej Varšavy, ktorý patrí k najdôležitejším historickým prameňom k dejinám obrannej vojny roku 1939.¹³ Večer 19. marca 1940 s manželkou prekročili ilegálne hranicu a odišli cez Slovensko do Maďarska, podobne ako tisíce poľských vojakov smerujúcich do poľskej armády vo Francúzsku.¹⁴ Neskôr o tom, v hlásení zaslanom hlavnému veliteľovi gen. Władysławovi Sikorskému, napísal: „[...] prešiel som na lyžiach Západné Tatry a na Slovensku Nízke Tatry a dorazil som 22. marca do Budapešti, kde som sa hlásil u vojenského pridelenca plk. Emisarského“.¹⁵

Vo vreckovom kalendári Lipińskiego sa nachádza rukou nakreslená mapa trate Vrútky – Zvolen – Divín – Lovinobaňa – Lučenec a mená troch úradníkov z juhoslovenskej Lovinobane spolu s ich funkciami: Emil Ďuriš, náčelník, Ján Staško, komisár, Pavel Kováč, úradník.¹⁶ V tom období boli tieto osoby skutočne zamestnané v tamojšom okresnom úrade.¹⁷ Z prvej cesty cez Slovensko sa zachovali miniaturne záznamy na lístkoch vytrhnutých z malého notesu. Vyplyva z nich, že Lipiński dorazil do Matiašoviec, kde musel podplatiť niekoľkých Slovákov zlatými hodinkami.¹⁸ V Lovinobani sa stretol s E. Ďurišom.¹⁹ Ten bol pravdepodobne ďalším z náčelníkov slovenskej okresnej správy, ktorý nadviazal kontakt s predstaviteľom poľ-

⁹Pozri: MIŚKIEWICZ, B.: Polska historiografia wojskowa : Próba analizy i syntezy. Poznań : „Akademia“, 1996, s. 269-270.

¹⁰Porovnaj: KOMOROWSKI, K.: Pamięci żołnierza-historyka. In: KOMOROWSKI, ref 5, s. 9.

¹¹GAŁĘZOWSKI, ref 6, s. 125.

¹²Biblioteka Narodowa (ďalej BN) Varšava, Pozostalost' Waclawa Lipińskiego (ďalej WL), sign. akc. 7986/1a, Wyszynska, D.: Życiorys ppłk. dr. doc. Waclawa Lipińskiego, s. 6; O H. Szatkowskom pozri: BERGHAUZEN, J.: Polityka okupanta hitlerowskiego na Podhalu w okresie II wojny światowej. In: Podhale w czasie okupacji 1939 – 1945. Warszawa : Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, 1972, s. 28 a ďalšie.

¹³LIPIŃSKI, W.: Dziennik : Wrzesniowa obrona Warszawy 1939 r. Warszawa : Pax, 1989.

¹⁴Pozri: LAGZI, I.: Droga żołnierza polskiego przez węgierską granicę w latach 1939 – 1941. Poznań : Wyd. Poznańskie, 1987. Ešte v decembri 1939 cez Maďarsko do poľskej armády vo Francúzsku prešiel starší syn Lipińskiego Jędrzej. GAŁĘZOWSKI, ref 6, s. 125.

¹⁵BN Warszawa, WL, sign. akc. 7986/3a, Meldunek ppłka Waclawa Lipińskiego do Min. Spraw Wojskowych gen. Władysława Sikorskiego z dnia 9 IV 1940, s. 8.

¹⁶BN Warszawa, WL, sign. akc. 7986/2. Vreckový kalendár na rok 1939, bez paginácie.

¹⁷Emil Ďuriš bol náčelníkom okresného úradu v Lovinobani od mája 1939, Ján Staško (pracovník politickej správy) bol do Lovinobane preložený z Prešova v januári 1939. V tom istom čase bol na post kancelárskeho pomocníka v politickej správe prijatý Pavel Kováč, ktorý pochádzal z Vidiny. Okresný úrad Lovinobaňa 1938 – 1945. Systematický katalóg. / Zost. M. Adamová, I. Červenák. Lučenec : Okresný archív, 1973, zv. 1., dokumenty č. 184, 564, 1247, 1282, 1384, 1831.

¹⁸Možno je tento incident zdrojom prehnanej správy o jeho uväznení slovenskými pohraničnými orgánmi, na ktoré spomína GAŁĘZOWSKI, ref 6, s. 126.

¹⁹BN Warszawa, WL, sign. akc. 7986/2. Záznamy z obdobia IX 1939 – VI 1940, bez paginácie.

ského odboja.²⁰ Priebek tohto stretnutia ostáva bohužiaľ neznámy. Lipiński potom prešiel hranicu v oblasti Tomášoviec, kde boli veľmi dobré podmienky na ilegálne pohraničné prechody.²¹ Odtiaľ bolo už iba pár kilometrov do Lučenca, ktorý bol v tom čase súčasťou územia Maďarska. Trasa, ktorou Lipiński na Slovensku prešiel, bola veľmi dôležitá pre spojenie poľského odboja s exilovým vedením a spojencami. Neskôr (od júla 1940) ju kopírovala prvá regulárna tzv. štafetová trasa (krycie meno Szkoła), ktorá umožňovala postupne dopravovať zásielky prostredníctvom viacerých miestnych kuriérov a bodov výmeny pošty.²² Nevieime však, či cesta Lipińskiego prispela k organizácii ilegálneho spojenia.

Z Budapešti pôvodne Lipiński chcel odísť k poľskej armáde do Francúzska, no jeho hlásenia o dovtedajších aktivitách, ktoré zasielal novému poľskému veleniu, ostávali bez odpovede. Zapojil sa do exilovej činnosti a zo Zakopaného sa mu do Maďarska podarilo prepraviť aj mladšieho syna Krzysztofa.²³ Jeho prednášky o zahranično-politickom dianí v poľskom stredisku v Budapešti mali medzi poľskými utečencami veľký ohlas.²⁴ Spolu s inými prívrženými predvojnových vládnych kruhov v Maďarsku sa zúčastnil vytvorenia politickej organizácie piłsudczykow, ktorá zotrvala v opozícii voči novej exilovej poľskej vláde. Jej zástupcovia v Budapešti považovali činnosť piłsudczykow na maďarskej pôde za „politickú diverziu“.²⁵

Dňa 10. septembra 1940 vyrazil Lipiński z Budapešti do Varšavy. Tentokrát prekročil maďarsko-slovenskú hranicu za Košicami, počas búrky obišiel na hranici ležiace Kostolany nad Hornádom (dnes mestská časť Družstevnej pri Hornáde) a zmoknutý si odpočinul „u kováča“ v obci Veľká Lodina, ktorá sa nachádza na železničnej trati 7 km západne od Kysaku. Z veľmi stručných, čiastočne nečitateľných, poznámok vyplýva, že potom odišiel do Spišskej Soboty, po ceste sa rozprával s miestnym obuvníkom o náladách medzi slovenským obyvateľstvom. Obedoval v „likvidovanej židovskej reštaurácii“ a potom ho neznáma osoba odviezla autom na hranicu.²⁶

Po mesiaci sa vracal do Budapešti cez Pieniny a Spiš. So spolucestujúcim a Židovkou, ktorú zobrali z Noweho Sączu, sa vozom previezli cez Łąck do Krościenka, odkiaľ cez „zelenú hranicu“ prešli na slovenskú stranu.²⁷ Podobne, ako naposledy, aj teraz Lipińskému pomáhal slovenský vodič, ktorý o 5. hod. ráno celú trojicu dopravil do Červeného Kláštora

²⁰Na Spiši s kuriérsko-prevádzачskou sieťou spolupracoval náčelník okresu Stará Lubovňa Ludvik Papík a náčelník okresu Spišská Stará Ves Vojtech Lastofer. BIENIEK, J.: Droga wiodła przez Spiż. Nowy Sącz : Sądecka Oficyna Wydawnicza, 1986, s. 9-11, OKĘCKI, S. – JUCHNIEWICZ, ref 4, s. 73. Prievádzачský náčelník Albert Lexman v roku 1944 vydával piłsudczykom doklady na falošné mená, pozri: ČARNOGURSKÝ, Wspomnienia, ref 3.

²¹BN Warszawa, WL, sign. akc. 7986/2. Záznamy z obdobia IX 1939 – VI 1940, bez paginácie. Občania Tomášoviec (medzi nimi aj odbojoví pracovníci) mali svoje pozemky aj na maďarskej strane a mohli chodiť cez hranicu v rámci malého pohraničného styku, čo často využívali na ilegálnu prepravu osôb. TÓTH, D.: Ilegálne prechody antifašistov na južnom Slovensku v rokoch 1939 – 1941. In: Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny. Bratislava : Predsedníctvo SNR – HÚ SAV, 1991, s. 147-148.

²²V Tomášovciach sa kontaktný bod nachádzal v dome slovenského železničiaru (meno neznáme) a v Lučenci v dome Józsiho Bocsiho. LATKOWSKA-RUDZIŃSKA, H.: Łączność zagraniczna Komendy Głównej Armii Krajowej 1939 – 1944 : Odcinek „Południe“. Lublin : Redakcja Wyd. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1985, s. 74-75.

²³GAŁĘŻOWSKI, ref 6, s. 125.

²⁴PRZEWOŻNIK, ref 1, s. 92; por.: FELCZAK, ref 1, s. 109.

²⁵Tamže, s. 110.

²⁶BN Warszawa, WL, sign. akc. 7986/2. Záznamy z obdobia 9. 9. 1940 – 14. 10. 1940, bez paginácie. Pravdepodobne ide tu o „arizovaný“ majetok. Do 1. 7. 1941 v okrese Poprad bolo likvidovaných 73 židovských podnikov. V prvej etape boli Židom odobraté hostince, obchody a remeselnícke dielne. Pozri: ŠULÁČEK, J.: Obdobie prvej Slovenskej republiky. In: Dejiny Popradu. Zost. I. Chalupecký. Košice : Oriens, 1998, s. 276.

²⁷Mesto Nowy Sącz a okolie obce (napríklad obec Łącko) boli dôležitými strediskami pri ilegálnych prechodoch na Slovensko. Pozri podrobnejšie: BIENIEK, J.: Między Warszawą a Budapesztem (O Nowym Sączu w latach okupacji). In: Rocznik Sądecki 9, 1968, s. 249-346.

a odtiaľ do Popradu.²⁸ Toto mesto bolo počas vojny významným strediskom poľských kuriérskych ciest, s viacerými konšpiračnými základňami, ktoré slúžili kuriérom a osobám prevádzaným medzi okupovaným Poľskom a Maďarskom. Tam našiel Lipiński útočisko u majiteľky plavárne – Češky, s ktorou viedol „veľmi zaujímavý“ rozhovor o situácii v Protektoráte. Pri tejto príležitosti si poznačil vetu, ktorá vtedy zaznela: „Škoda každého človeka, aj tak bude Československo.“ Ako sa ďalej dozvedel, a pokladal za potrebné si to zaznačiť, v tej dobe bol „u Čechov kl'ud a žiadne represálie“. O 16. hod. odišiel vlakom do Veľkej Lodiny. Odtiaľ vyrazil pešo na maďarskú stranu, pričom hranicu opäť prekročil v oblasti Kostolian. Do Košíc dorazil o 4. hod. ráno, ktoré ho vítali „krásnym pohľadom na svetlá, núkajúce sa zhora“.²⁹

Z poznámok Lipińského vyplýva, že počas ciest cez Slovensko využíval dobre organizovanú, ilegálnu prevádzkačskú sieť. Iba prvá cesta sa niesla v znamení určitej improvizácie.³⁰ Ďalšie prechody svedčia o dobrej organizácii trasy a aktívnej pomoci miestneho obyvateľstva. Napriek tomu zdolať „zelenú hranicu“ bolo veľmi riskantné a fyzicky namáhavé, o čom svedčí aj veľa jeho osobných poznámok, ktoré dopĺňajú stručné správy z ciest. Tieto záznamy mali byť podkladom pre napísanie pamätí, ktoré, žiaľ, Lipiński už nespacoval.

V Budapešti patril Lipiński k popredným aktivistom hnutia. Nepodriadol sa Juliuszovi Piaseckému, bývalému viceministrovi dopravy, ktorý sa stal šéfom ich novovzniknutej organizácie Tábor bojujúceho Poľska (OPW). Do konca svojho pobytu v Maďarsku sa však stretával s politickým patrónom OPW, bývalým hlavným veliteľom maršalom Edwardom Rydz-Šmigłym, ktorý v decembri 1940 utiekol s pomocou J. Piaseckého z internácie v Rumunsku.³¹ Spolupracoval aj s členmi OPW, ku ktorým patrili bývalý minister práce gen. Stefan Hubicki, bývalý šéf krajskej správy (*wojewoda*) v Stanisławowe Stanisław Jarecki, bývalý zástupca šéfa krajskej správy (*wicewojewoda*) v Tarnopoli Bazyl Rogowski a novinár Janusz Kowalcuk.³²

V Lipińského pozostalosti sme nenatrafili na stopy jeho kontaktov so Slováckmi v Budapešti, treba však spomenúť, že aktivisti OPW udržiavali styky nielen s predstaviteľmi maďarských vojenských a civilných orgánov, ale aj so slovenským vyslancom v Budapešti Jánom Spišiakom, jeho tajomníkom Gejzom Krnom, ako aj Maďarsko často navštevujúcim poslancom Pavlom Čarnogurským a predsedom Obilnej spoločnosti Jánom Klinovským. Tieto osoby sa angažovali v opozičnej činnosti, pričom poslední dvaja menovaní patrili už pred vojnou k polonofilskému krídlu HSLS a boli stúpcami Karola Sidora.³³ Nadviazanie poľsko-slovenských kontaktov v Budapešti sa uskutočnilo už na jar roku 1940. Slováci pomáhali v udržiavaní stykov medzi predstaviteľmi poľského odboja doma a v Maďarsku, pričom podľa doteraz známych skutočností mali najlepšie kontakty s *piśsudczykami*.³⁴ Niektorým z nich potom slovenskí

²⁸Tou istou cestou (cez Dunajec a následne taxikom) prechádzal predtým do Maďarska Lipińského syn Krzysztof (informácia od pani Ewy Andrzejewskej). V kuriérskych sieti na Spiši zohrávali dôležitú úlohu taxikári, ktorých služby zrejme využíval aj Lipiński. Pozri: BIENIEK, J.: Kurierskie szlaki. In: Życie Literackie, roč. 18, 1968, č. 51-52, s. 19.

²⁹BN Warszawa, WL, sign. akc. 7986/2. Záznamy z obdobia 9. 9. 1940 – 14. 10. 1940, bez paginácie.

³⁰Pre prvú etapu rozvoja poľskej kuriérskych služieb na Slovensku (do začiatku roku 1940) bola charakteristická živelnosť a improvizácia. Toto obdobie poznačili pomerne vysoké straty. Pozri: BERGHAUZEN, ref 3, s. 423, porovnaj: OKĘCKI, ref 4, s. 63-77.

³¹GAŁĘZOWSKI, ref 6, s. 163; PIETRZAK, ref 5, s. 107; PRZEWOŹNIK, ref 1, s. 90-108; FELCZAK, ref 1, s. 101-116.

E. Rydz-Šmigły prešiel z Maďarska do okupovaného Poľska cez Slovensko v októbri 1941. V decembri 1941 zomrel vo Varšave na srdcový infarkt. Pozri bližšie: KUNERT, A. K. Ostatní dny marszałka Śmigłego : Wybór dokumentów. Warszawa : Wyd. Naukowe PWN, 1992.

³²PIETRZAK, ref 5, s. 104-108; PRZEWOŹNIK, ref 1, s. 90-108.

³³ČARNOGURSKÝ, ref 3, s. 133-154; porovnaj: JABLONICKÝ, ref 2, passim.

³⁴ČARNOGURSKÝ, ref 3, s. 152. Podľa Jána Čarnogurského peniaze pre potreby členov OPW v Poľsku prenášal cez hranicu katolícky farár Podolský z Veľkej Frankovej. MARUŠIAK, ref 3, s. 645.

diplomati počas nemeckej okupácie Maďarska, keď tamojších poľských odbojárov postihovali kruté represálie, priam zachránili život.³⁵

Vyslanec Ján Spišiak informoval ministerstvo zahraničných vecí o poľských publikáciách. Jedna z jeho správ, ktorú zaslal na ústredie v auguste roku 1943, výstižne charakterizuje tendencie prítomné v zahraničnopolitickom myslení budapeštianskych pilsudczykov:

„[...]dostal sa mi do rúk tajne vydávaný časopis poľských zajatcov „Przegląd Polityczny“, vydávaný tzv. Pilsudského skupinou, v ktorom sa nachodí článok vysokého niveau s nadpisom „Polska, Czechy, Slowacja i Wegry“. Ide tu o článok, ktorý nepochybne reprodukuje názory jednej významnej časti Poliakov, na druhej strane myslím, že 22-stranový, zrejme tajne vydávaný, periodický časopis, môže byť vydávaný len tak, že sa zrkadlia v ňom maďarské záujmy. Podľa tohto článku nemožno považovať Beneša za oprávneného hovoriť menom Slovákov. Poliáci sa budú musieť v danom momente starať o to, aby hlas Slovenska zavážil v koncepcii strednej Európy. Slováci sú zvláštnym národom slovenským, príbuzní Čechom a taktiež Poliakom. Na otázku, či Slovensko má byť zvláštnym členom v projektovanej Poľsko-Česko-Slovenskej únii, odpovedá sa v tomto článku, že áno, má byť zvláštnym členom. Zväzok Poľsko-Česko-Slovenský má byť základňou širšej organizácie stredoeurópskeho bloku, do ktorého má patriť aj Maďarsko. Z hľadiska Poľska nie je vraj otázkou, či má byť zväzok s Čechmi a so Slovenskom alebo či s Maďarskom, ale má tu byť zároveň zväzok s Maďarskom, Čechmi a so Slovenskom.“³⁶

V tomto čase bol už Lipiński v Poľsku. Do Varšavy sa vrátil najpravdepodobnejšie v júni 1942.³⁷ Záznamy z tejto cesty cez Slovensko sa nezachovali. Zapojil sa do procesu konštituovania organizácie, ktorá mala zjednotiť umiernené kruhy *pilsudczykov*, hlásiace sa k tradíciám predvojnového Nestranického bloku spolupráce s vládou (*Bezpartyjny Blok Wspólpracy z Rządem*, BBWR). V októbri vznikol Konvent organizácií za nezávislosť (KON) pod vedením Zygmunta Hempela. KON súperil s OPW J. Piaseckého, ktorý sa tiež vrátil z Budapešti do Varšavy. Piasecki nadviazal na autoritárske tradície predvojnového Tábora národného zjednotenia (*Obóz Zjednoczenia Narodowego*, OZN). Lipiński však bol stúpencom vzniku demokratickej, centristickej organizácie a obával sa „vodcovských“ ambícií J. Piaseckého.³⁸

Publikácie a tlač KON mali početný okruh odberateľov aj v radoch vyšších vojenských kádrov konšpiračných ozbrojených síl (Armii Krajowej), kde veľká časť dôstojníckeho zboru bola naklonená predseptembrovému režimu, a tým ľahšie ovplyvňovala politické myslenie odboja.³⁹ KON mal päť dobre vybavených ilegálnych tlačiarň. Vydával niekoľko časopisov, ktoré boli dobre zredigované a rozširované.⁴⁰ Lipiński sa stal popredným publicistom tejto or-

³⁵J. Spišiak a G. Krno vydávali Poliakom slovenské pasy, skrývali ich v diplomatických priestoroch a pomáhali ich evakuovať na Slovensko. Medzi poľskými odbojármi, ktorým pomohli slovenskí diplomati, bol aj gen. S. Hubicki s manželkou Annou Reginou Szeligowskou, ktorí do konca vojny bývali v Čarnogurských v Malej Frankovej. Slováci pomáhali nielen pilsudczykom. Vďaka ich pomoci vznikla v Bratislave ilegálna kontaktná bunka poľskej vlády (základňa „S“), ktorej poštové spojenie cez Švajčiarsko zabezpečoval J. Klinovský. Pozri literatúru v poznámke č. 3. Pozri aj: Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, f. Národný súd, šk. 133, sign. TnIud 10/47/15, Spišiak, J.: Krátky životopis, s. 27; GRABOWSKI, W.: Delegatura Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj. Warszawa : Pax, 1995, s. 25. Viktor Borodovčák aktivity pilsudczykov nepodložene spojil s politikou poľskej vlády, ktorá vraj „zradila“ československé vedenie a slovenskú pomoc Poliakom predstavil ako politicky motivovanú. BORODOVČÁK, ref 4, s. 112.

³⁶SNA, f. Ministerstvo zahraničných vecí SR, šk. 187, tajná správa vyslanca SR č. 66/1943 zo dňa 19. 8. 1943, s. 2. Pozri tiež správy č. 78/1943 a 83/1943. Porovnaj: SPIŠIAK, J.: Maďarsko-poľský pomer cez vojnu. In: Kultúrny život, roč. 3, 1948, č. 51 s. 1, 3.

³⁷PIETRZAK, ref 5, s. 110.

³⁸J. Piasecki bol pred vojnou podpredsedom OZN. Lipiński zdôrazňoval, že je potrebné stavať organizáciu pilsudczykov „na demokratických základoch“, čo umožní v budúcnosti vznik silnej strany stredu. BN Warszawa, WL, sign. akc. 7986/2, Lipiński, W.: Organizacja polityczno-ideowa Pilsudczyków, s. 2.

³⁹DURACZYŃSKI, E.: Polska 1939 – 1945 : Dzieje polityczne. Warszawa : Bellona, 1999, s. 318.

⁴⁰PIETRZAK, ref 5, s. 113; ORLIKOWSKA, ref 1, s. 306; PIŁKA, ref 1, s. 62. Kriticky o vplyvoch KON z pohľadu OPW pozri: Zakład Narodowy im. Ossolińskich (ďalej ZNiO) Wrocław, f. Klaudivsz Hrabek, sign. č. 16312, Hrabek, K.: Wspomnienia z przemilczanych podziemi, s. 44.

organizácie – redaktorom jej tlačového orgánu *Myśl Państwowa* (Štátna myšlienka), autorom početných článkov a niekoľkých konšpiračných brožúr.

Vo februári 1944 Lipińského zatklo gestapo. Po troch mesiacoch vypočúvania ho prepustili na kauciu, čo sa potom stalo základom jeho obvinení zo spolupráce s okupantmi. V skutočnosti však mohlo ísť o provokáciu nemeckých tajných služieb. Podľa inej verzie mohol komisár Alfred Spilker, ktorý bol priamo podriadený Hlavnému úradu bezpečnosti Ríše (RSHA), zohľadniť pri prepustení Lipińského skutočnosť, že obvinený bol protivníkom ozbrojeného boja s Nemeckom, ustupujúcim pod náporom sovietskej armády.⁴¹ Na slobode sa už Lipiński nemohol z konšpiračných dôvodov zapojiť do odbojovej činnosti. Prežil Varšavské povstanie na vidieku a po vstupe sovietskych vojsk do Poľska pokračoval v opozičných aktivitách. V roku 1947 bol zatknutý a po zinscenovanom verejnom procese, v ktorom hrdinsky vystupoval, bol výrokom komunistického súdu odsúdený na trest smrti. Po početných intervenciách vlastnej rodiny a predstaviteľov židovskej obce, ktorej členom pomáhal počas okupácie, bol rozsudok zmenený na doživotie. Dňa 4. apríla 1949 zahynul vo väzení vo Wronkách. Pravdepodobne bol zavraždený na pokyn komunistických orgánov.⁴²

Na základe analýzy tvorby Lipińského z obdobia druhej svetovej vojny vyplýva, že otázky týkajúce sa strednej a východnej Európy, aj keď neboli ústrednou témou jeho úvah, zaujímali v nich významné miesto. Vízie Lipińského si však zaslúžia pozornosť aj vzhľadom na zaujímavú lokalizáciu spoločného nepriateľa. Už v marci 1942, teda v čase, keď nemecká armáda ešte postupovala na všetkých frontoch, Lipiński písal v liste W. Pobóg-Malinowskému, že Nemecko pre Poľsko už „nie je hrozbou, jeho likvidáciu zabezpečia iní“. Obával sa však Ruska: „V blížiacom sa období už iba v ňom vidím hlavnú hrozbu a hlavného nepriateľa, o to väčšieho, že v boji s ním nebudeme mať za sebou našich spojencov.“ Ako ďalej poznamenal, Poliaci „sa musia spoliehať iba na seba a prípadne aj na tých, ktorí ostávajú takisto ohrození – teda na Maďarov, Litovcov, Lotyšov“.⁴³

Prívrženci predvojnovjé garitúry často kritizovali exilovú poľskú vládu za príliš ústretovú politiku vo vzťahu k Moskve. Aj Lipiński tvrdil, že nadviazanie diplomatických vzťahov so ZSSR v lete 1941 bolo chybou, umožnilo následne Stalinovi ich demonštratívne „prerušit“ a dostať Poľsko do pozície obžalovaného. V tomto kontexte upozorňoval na „nemenej citelné“ chyby vo vzťahoch s československou reprezentáciou. Neodsudzoval aktivity vlády smerujúce k vytvoreniu stredoeurópskej federácie, upozorňoval však na skutočnosť, že od začiatku existovala podstatná disproporcija medzi postavením českej a poľskej exilovej reprezentácie, ktorá vyplývala z poľského ozbrojeného odporu v septembri 1939 a nespochybnenej právnej kontinuity poľskej vlády.⁴⁴ Zdôrazňoval, že pre poľskú stranu nemôže byť rovnocenným partnerom Edvard Beneš, ktorému podľa neho vždy „chýbala ambícia získať pre svoj štát samostatné postavenie v európskej politike“. Lipiński písal, že Beneš voči Poľsku vždy prezentoval „zlomyselný“ a „zavistlivý“ postoj, pričom poukazoval na to, že pre jeho politiku je typický „klientelizmus“ smerom k Parížu, a neskôr k Moskve.⁴⁵

⁴¹PIETRZAK, ref 5., s. 118-119. Porovnaj: J. M. [MACKIEWICZ, Józef]: Spotkanie z Lipińskim. Lwów i Wilno (Londýn), 1. 5. 1949, č. 116, s. 2. Lipiński súhlasil s ozbrojeným povstaním proti Nemcom iba v prípade možnosti vstupu západných spojencov na poľské územie. Napriek programovým výhradám sa pišsudczyci zapojili do Varšavského povstania. Počas neho zahynuli okrem iného obaja lídri KON a OPW – Z. Hempel a J. Piasecki.

⁴²GAŁĘZOWSKI, ref 6, s. 314-323; MARSZEWSKI, T.: Rozbicie Komitetu Porozumiewawczego Organizacji Demokratycznych Polski Podziemnej. In: Zeszyty Historyczne WiN-u, roč. 4, 1997, č. 10, s. 67-96.

⁴³Cit. za: POBÓG-MALINOWSKI, ref 5, s. 116. Pozri tiež tenže: Najnowsza historia polityczna Polski, t. 3: 1939 – 1945. Londyn, 1960, s. 413.

⁴⁴Gwido [LIPİŃSKI, W.]: Bilans czterolecia 1939 – 1943. Warszawa : Wyd. Konwentu Organizacji Niepodległościowych], 1944, s. 18-19. Tato práca vyšla predtým na pokračovanie v časopise *Myśli Państwowa* (1943, č. 43-52).

V inej brožúre Lipiński napísal: „Česi, tým že nezačali strieľať na svojich hraniciach, spáchali voči sebe samým najväčší morálny zločin“. Pripisoval za to vinu E. Benešovi. Gwido [LIPİŃSKI, W.]: Polityka zagraniczna Piłsudskiego i Becka (Próba syntezy). Warszawa : Wyd. Konwentu Organizacji Niepodległościowych, 1943, s. 46.

⁴⁵Gwido, Bilans, ref 44, s. 18-19.

Pišudczyci považovali za najsilnejší dôkaz chybnej politiky exilovej vlády voči Československu rezolúciu londýnskej československej Štátnej rady z 19. mája 1943, ktorá podporila Moskvu v spore s Poľskom po objavení hrobov tisícich zavraždených poľských dôstojníkov v Katyni.⁴⁶ Tento dokument široko komentoval orgán KON *Myśl Państwowa* v článku, ktorý pravdepodobne napísal Lipiński.⁴⁷ Autor v ňom okrem iného nadviazal na text rezolúcie čs. Štátnej rady, v ktorom sa okrem iného Poliakom vyčítalo, že podporujú „niekoľkých československých politických dešperátov“ a sám pritom zdôraznil, že Milan Hodža i Štefan Osuský sa vlastne usilujú „dostať českú politiku zo slepej cesty, do ktorej ju zaviedol pán Beneš“.⁴⁸ Nachádza sa tam aj odsek, ktorý svedčí o tom, že v prostredí KON opätovne oživali tendencie charakteristické pre predvojnovú politiku voči Prahe. Autor v ňom sponchybnil právomocí „Beneša a jeho kličky“ ohľadom zastupovania Slovákov: „Myslíme si, že v tejto otázke sa najmä oni sami budú môcť vyjadriť. V súvislosti s tým nie je bezvýznamná aj skutočnosť, že slovenská štátnosť bola vystavená niekoľkoročnej skúške.“ Pripomenul aj to, že: „Česi svoje vzťahy so Slovákami budovali s vynechaním dôležitých bodov Pittsburskej dohody, čo týmto vzťahom neprialo.“⁴⁹

Lipiński si myslel, že po vojne by sa Poľsko malo stať „osou federalizovaného bloku strednej a východnej Európy“, ako „najväčší a najsilnejší štát na balticko-čiernomorskom medzimorí“.⁵⁰ So svojou predstavou o budúcom usporiadaní tohto regiónu neostal osamotený. Federalistické koncepcie boli v tej dobe v poľskom politickom myslení veľmi rozšírené.⁵¹

Lipińským postulované politické usporiadanie strednej Európy sa v podstate nelíšilo od predstáv predvojrovej poľskej vládnej garnitúry. V jej koncepciách „tretej Európy“ medzi Ruskom a Nemeckom zohrávali Slovensko a Podkarpatská Rus úlohu poľského „mostu“ do Maďarska a na Balkán.⁵² Lipiński poznal pomery v Maďarsku a neboli mu cudzie ani slovenské realie. Bol si vedomý problémov, ktoré môžu sprevádzať pokusy o bližšiu spoluprácu krajín tohto regiónu. Ako sa nazdával, viaceré malé štáty, existujúce v tomto priestore, negatívne ovplyvňujú súradnice politických síl „nie preto, že sú malé, ale preto, že majú mladú štátnosť“ (zvýraznil W. L.). Vzhľadom na to sa s nimi ťažko dá dohodnúť: sú nedôverčivé, závistlivé a bojzlivé, najmä voči štátom, v rámci ktorých sa dávnejšie nachádzali.⁵³ Podľa autora však povelovým „minimálnym postulátom“ mala by byť aliancia štátov strednej Európy s Poľskom a maximalistický program by sa zakladal na vytvorení federácie. V jej rámci by bolo Slovensko „zviazané s Maďarskom v prirodzenom geopolitickom priestore vyznačenom bazénom Dunaja“.⁵⁴

Podľa Lipińského by silné Poľsko na čele bloku štátov tohto regiónu bolo cenným spojencom Veľkej Británie. Upozorňoval, že Rusko a Veľká Británia majú viacero protichodných záujmov, pričom perspektíva rusko-francúzskeho spojenectva je pre Poľsko „vždy nebezpečná a aktuálna“. Takéto obojstranne prospešné spojenectvo by chránilo Poľsko a región nielen pred expanziou Nemecka, ale aj Ruska.⁵⁵ K to-

⁴⁶Pozri: Československo-poľská jednaní o vytvorení konfederácie 1939 – 1944 : Československé diplomatické dokumenty. Zost. I. Štoviček, J. Valenta. Praha : Historický ústav Armády České republiky, 1994, zv. 3., dok. č. 181, s. 491-497.

⁴⁷[Lipiński, W.]: Sikorski – Benesz. In: *Myśl Państwowa*, roč. 3, č. 40, 22. 6. 1943, s. 2-5.

⁴⁸Tamže, s. 3.

⁴⁹Tamže, s. 4.

⁵⁰Gwido, Bilans, ref 44, s. 52.

⁵¹Pozri napríklad: PRZYBYSZ, K.: Polska myśl polityczna 1939 – 1945 : Zarys problematyki. Warszawa : Aspra, 2000, s. 47-53; ŽÁČEK, R.: K postoji českého a poľského domáceho odboje k projektu československo-poľskej konfederácie v období 2. svetovej vojny. In: *Časopis Slezského zemského muzea, Série B*, 1997, č. 46, s. 249-256.

⁵²V poľskom MZV pod vedením plk. Jozefa Becka počítali s pripojením Slovenska k Maďarsku (prípadne ako autonómna časť s poľskými zárukami), neskôr uvažovali aj o podpore samostatného Slovenska v orbite poľských vplyvov. Pozri: ORLOF, E.: *Dyplomacja polska wobec sprawy słowackiej w latach 1938 – 1939*. Kraków : Wyd. Literackie, 1980. Porovnaj: DEÁK, L.: Slovensko v politike Poľska v rokoch 1933 – 1938 (do anexie Rakúska). In: *Historický časopis*, roč. 38, 1990, č. 3, s. 342-363.

⁵³Gwido, Bilans, ref 44, s. 53-54.

⁵⁴Tamže, s. 54.

⁵⁵Tamže, s. 52.

muto scenáru pristupoval však realisticky a už koncom roku 1943 o ňom písal, že je len veľmi ťažko uskutočniteľný. Správne predvídal, že pred britskými, americkými a poľskými jednotkami bude už v lete 1944 pri Visle stáť sovietska armáda.⁵⁶ Tvrdil, že v tomto prípade sa Poľsko stane pre Rusko „operačnou základňou“, z ktorej komunizmus začne dobývať Európu: „Pre demokratické Nemecko stačí už samotné susedstvo Ruska, aby podľahlo procesu komunizácie, to isté susedstvo ešte skôr skomunikuje Prahu a Bratislavu, odkiaľ už do Budapešti a Viedne vedie len krátka cesta.“⁵⁷ Tieto pesimistické vízie sa vo veľkej miere naplnili. Významný poľský spisovateľ a publicista Józef Mackiewicz v exile po jeho tragickom úmrtí napísal: „Nenazval by som ho prorokom, jednoducho jasne videl veci, ktoré boli samozrejme pre tých ľudí, ktorí nechceli byť slepými.“⁵⁸

Slovenská otázka v politickom myslení Lipiňského nezohrávala autonómnu úlohu, bola skôr výslednicou vzťahu k československému vedeniu a Maďarsku. V tomto smere ostával verný predvojnovnej orientácii zahraničnej politiky Beckovho ministerstva zahraničných vecí, ktoré považovalo československý štát za naklonený paktovaniu s Moskvou a ohrozujúci tak Poľsko z juhu. Za jedinú chybu poľskej zahraničnej politiky po smrti maršala Piłsudského považoval vnesenie územných nárokov voči Československu paralelne s nemeckými požiadavkami v čase mníchovskej konferencie v septembri 1938. O Tešínsku písal, že poľské požiadavky boli oprávnené, no čas ich realizácie a okolnosti zásahu za nešťastne zvolené.⁵⁹ O výbežkoch severného Slovenska, ktoré boli v tom čase pripojené k Poľsku, sa vôbec nezmenšoval.

Na záver treba ešte poznamenať, že Lipiňskému sa občas pripisuje autorstvo samizdatovej brožúry *Dzisiejsza Słowacja (Dnešné Slovensko)* z roku 1943.⁶⁰ V domácej i exilovej literatúre týkajúcej sa Lipiňského činnosti za druhej svetovej vojny nenachádzame žiadnu správu o tejto zaujímavej publikácii. Chýba akákoľvek zmienka o nej v rukopisnej pozostalosti Lipiňského, uloženej v oddelení špeciálnych fondov Národnej knižnice. *Dzisiejsza Słowacja* nefiguruje ani v *Súpisie všetkých prác pplk. Wacława Lipiňského*, ktorý vypracovala jeho sestra.⁶¹ Po analýze archívnych dokumentov z fondu *Delegatury Rządu na Kraj* (konšpiračného zastúpenia exilovej vlády v okupovanom Poľsku) sme prišli k záveru, že obsah brožúry je obširným výťahom z vyzvedačského materiálu zhromaždeného v jej sekcii zahraničných vecí (*Sekcja Spraw Zagranicznych*).⁶² Podiel Lipiňského na vzniku brožúry je málo pravdepodobný. KON ostával v otvorenej opozícii voči poľskej exilovej vláde a jej civilnému delegátovi a Lipiňski patril k ich hlavným kritikom.

⁵⁶Tamže, s. 57.

⁵⁷Tamže, s. 55.

⁵⁸MACKIEWICZ, ref 41, s. 2.

⁵⁹Gwido, Polityka, ref 44, s. 48. Podľa K. Hrabýka kritika politiky Becka voči Československu, spolu s odlišným postojom k OZN a k maršalovi Edwardovi Rydz-Śmigłému patrila k vecným príčinám rozkolu v tábore piłsudczykov a vzniku OPW i KON ZNiO Wrocław, f. Kladiusz Hrabýk, sign. č. 16312, Hrabýk, ref 40, s. 44, 73.

⁶⁰Brožúra *Dzisiejsza Słowacja* bola vydaná v decembri 1943 v Tajných vojenských vydavateľských závodoch (TWZW) vo Varšave, ktoré patrili Kancelárii informácií a propagandy Armii Krajowej (BiP AK). V katalógu BN práca je pripísaná Lipiňskému, s odvolaním na bibliografiu: CHOJNACKI, W.: Bibliografia zwartych druków konspiracyjnych wydanych pod okupacją hitlerowską w latach 1939 – 1945. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1970, s. 66. Tu však autor neuviedol žiadne údaje o pôvodcovi a v jeho diele ostáva brožúra anonymná. BN nedisponuje informáciou o tom, na základe akých zistení bolo autorstvo publikácie pripísané Lipiňskému. Vo fondoch BN sa do roku 1974 nachádzali dva výtlačky brožúry, ktoré boli v inventári zapísané bez uvedenia autora. V roku 1974 BN kúpila tretí výtlačok, ktorý bol zaevidovaný pod menom W. Lipiňského (informácia od vedúcej oddelenia knihy BN Zofii Byczkowskej). Brožúra je uvedená aj vo vyššie citovanej bibliografii prác Lipiňského, ktorú vydala Ústredná vojenská knižnica vo Varšave. Jej zostavovateľka však zdieľa pochybnosti spojené s pôvodom brožúry a autorovi príspevku uviedla, že v druhom vydaní bibliografie *Dzisiejsza Słowacja* už nebude uvedená. V citovanej biografii Lipiňského nespomína brožúru ani M. Gałęzowski.

⁶¹BN Warszawa, WL, sign. akc. 7986/1a, Wyszyńska, ref 12, s. 6.

⁶²Archiwum Akt Nowych Warszawa, f. Delegatura Rządu na Kraj, mf 2284/1A, s. 1-16, 26-32, 49-52, 65-97.

M. GNIAZDOWSKI: WACLAW LIPIŃSKI'S KONTAKTE MIT DER SLOWAKEI WÄHREND
DES ZWEITEN WELTKRIEGES UND SEINE VORSTELLUNGEN
ÜBER DIE ZUKÜNFTIGE POLITISCHE ORDNUNG MITTELEUROPAS

Der junge polnische Historiker aus dem Institut der politischen Wissenschaften der Universität in Warschau stellte sich in der Studie auf die Wirkung und Tätigkeit des polnischen Reserveoberstleutnants Waclaw Lipiński (1896 – 1949) in der Zeit des zweiten Weltkrieges ein. W. Lipiński gehörte zu den komplizierten und kontroversen Persönlichkeiten des öffentlichen Lebens der II. polnischen Republik. Der wissenschaftlichen Arbeit widmete er sich professionell seit 1927 in der Militärischen historischen Kanzlei, und später als Direktor des Instituts von Józef Piłsudský in Warschau. Lipiński gehörte gleichzeitig zu den hervorragendsten polnischen Historikern, die sich mit der Teilnahme polnischer bewaffneter Formationen in dem Unabhängigkeitskampf beschäftigten. Als Historiker wird er bis heute widerspruchsvoll begriffen; während einige sein Werk für tendenziös halten, andere weisen auf den wissenschaftlichen Charakter seiner Aufsätze hin. Er führte umfassende historisch-publizistische Aktivitäten im Geiste der Apologie von Marschall Piłsudský. Unmittelbar nach dem Angriff Polens durch das faschistische Deutschland im September 1939 wurde er zuerst zur Kanzlei der Propaganda des Oberbefehlshabers zugewiesen, und am 7. September zum Chef der Propaganda des Verteidigungskommandos von Warschau ernannt. Hier setzte er sich sehr ausgeprägt für die Erhaltung der Moral der Hauptstädter während der Belagerung ein. Auf Grund des erhaltenen Nachlasses, der nicht komplett ist und sich in der Abteilung der speziellen Fonds der Nationalbibliothek in Warschau befindet, gelang dem Verfasser teilweise auch den Verlauf Lipiński's illegaler Reisen aus dem besetzten Polen nach Ungarn durch das Gebiet der Slowakei in der Zeit des zweiten Weltkrieges, die bisher außer der Aufmerksamkeit der Historiker blieben, rekonstruieren.

In breiteren Zusammenhängen widmet er sich diesen Reisen in dem nächsten Teil der vorgelegten wissenschaftlichen Arbeit. Seine Aufmerksamkeit orientiert er vor allem auf die illegale Übergangstrasse Vrátky – Zvolen – Divín – Lovinobaňa – Lučeneč, die sowohl für die Verbindung der polnischen Widerstandsbewegung mit der Exilführung und Alliierten, als auch für die Realisierung des Kurierdienstes (seit Juli 1940 kopierte er die erste reguläre Staffelfrasse – Deckname Szkoła), sehr wichtig war. Dabei deutet er darauf hin, dass während dieser Reisen durch das Gebiet der Slowakei Lipiński das gut organisierte illegale Überführungsnetz nützte. Besonders hebt der Verfasser die aktive Hilfe der Ortsbevölkerung hervor (z.B. in dem Kuriernetz in Zipsen spielten eine wichtige Rolle die örtlichen Taxifahrer).

In den Jahren 1940 – 1942 wirkte Lipiński in Budapest, wo er zwar zu den vorderen Aktivisten der Bewegung von Piłsudski-Anhängern gehörte, arbeitete aber auch mit einigen Mitgliedern der illegalen Organisation Lager des kämpfenden Polens (OPW) zusammen, dessen politischer Patron der ehemalige Oberbefehlshaber Marschall Edward Rydz-Śmigły war. Der Autor bringt in einer kurzen Genese die Kontakte der Aktivisten von OPW mit dem slowakischen Gesandten in Budapest Ján Spišiak, seinem Sekretär Gejza Krno, mit dem Abgeordneten Pavol Čarnogurský und anderen näher, die später in der Zeit der deutschen Besetzung Ungarns den polnischen Widerstandsteilnehmern slowakische Reisepässe ausstellten, sie in diplomatischen Räumlichkeiten versteckten und bei der Evakuation dieser Menschen in die Slowakei halfen (z.B. General S. Hubicki und seine Frau versteckten sich bis Ende des Krieges bei der Familie Čarnogurský in dem Ort Malá Franková).

Lipiński widmete sich in der Zeit des zweiten Weltkrieges auch der Publizistik. Seine angeforderte Nachkriegsordnung Mitteleuropas unterschied sich im Grunde von den Vorstellungen der polnischen Regierungsgarnitur vor dem zweiten Weltkrieg nicht. In diesen Konzeptionen des „dritten Europas“ (zwischen Russland und Deutschland) spielten Slowakei und Karpato-Ukraine die Rolle einer polnischen „Brücke“ nach Ungarn und auf Balkan. Nach der Meinung des Verfassers spielte aber die slowakische Frage in der politischen Auffassung Lipiński's keine autonome Aufgabe, sie war eher eine Resultante der Beziehungen zur tschechoslowakischen Führung und zum Ungarn. In dieser Richtung blieb er der außenpolitischen Orientierung Beck's Außenministeriums der Vorkriegszeit treu, das der Ansicht war, der tschechoslowakische Staat wäre geneigt, mit Moskau zu paktieren und würde Polen aus Süden gefährden. Für den einzigen Fehler der polnischen Politik hielt er die Erhebung von Gebietsansprüchen dem Tschechoslowakei gegenüber, parallel mit den deutschen Forderungen in der Zeit der Münchener Konferenz.